

10. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2007. – 208 с.
11. Федорчук В. М. Розвиток комунікативної компетентності викладача. Соціально-психологічний тренінг: навч.-метод. посібник / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 240 с.
12. Ярошук І. Д. Підготовка майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ярошук Ірина Дмитрівна. – Тернопіль, 2010. – 250 с.

УДК 377.36

I. В. КАПЛУН

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Висвітлено зміст когнітивного компонента професійної ідентичності майбутнього фахівця технічних спеціальностей. Обґрунтовано, що він є базовим у структурі ідентичності та дає змогу фахівцеві збудувати стратегію свого професійного зростання. Описано критерії та показники цього компонента. Визначено, що він включає інтегровані знання суб'єкта про себе як фахівця, різноаспектні знання про майбутню професію. Розкрито роль професійного співтовариства для формування когнітивного компонента професійної ідентичності майбутнього фахівця технічного профілю.

Ключові слова: професійна ідентичність, когнітивний компонент, образ професії, образ професіонала, образ професійного співтовариства.

И. В. КАПЛУН

КОГНИТИВНЫЙ КОМПОНЕНТ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Освещается содержание когнитивного компонента профессиональной идентичности будущего специалиста технических специальностей. Обосновано, что он является базовым в структуре идентичности и позволяет специалисту выстроить стратегию своего профессионального роста. Описаны критерии и показатели этого компонента. Определено, что он включает интегрированные знания субъекта о себе как специалисте, разноаспектные знания о будущей профессии. Раскрыта роль профессионального сообщества для формирования когнитивного компонента профидентичности будущего специалиста технического профиля.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, когнитивный компонент, образ профессии, образ профессионала, образ профессионального сообщества.

I. V. KAPLUN

COGNITIVE COMPONENT IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE SPECIALISTS IN TECHNICAL FIELD

The content of the cognitive component of professional identity of future specialists in technical specialties is described. There is proved that it is basic in the structure of identity and allows the specialist to build future strategy for his professional growth. The criteria and characteristics of this component are described. There is also determined that it includes integrated knowledge of the subject himself as a specialist as well as knowledge about future profession in different aspects. The role of the professional community in formation of cognitive component of future technical specialists' professional identity is described.

Keywords: professional identity, cognitive component, profession image, image of professional, image of the professional community.

У нинішній час діяльність технічних вищих навчальних закладів щодо підготовки майбутніх фахівців не задовольняє потреб держави, суспільства, економіки, громадян. Роботодавців явно не влаштовує якість підготовки кадрів та рівень їх кваліфікації.

Глибина, різноплановість і складність обсягів навчальних дисциплін, які мають сформувані особистість майбутнього фахівця технічного профілю (техніка-механіка, техніка-технолога, радіотехніка, техніка з обчислювальної техніки), недостатній рівень отриманих у

загальноосвітній школі знань з фізики та математики, що є базовими для оволодіння і засвоєння дисциплін технічного профілю, занепад промислового виробництва, а також інші причини призвели до зниження рівня та якості підготовки фахівців цієї важливої професійної категорії у ВНЗ України.

Майбутній фахівець сьогодні має бути готовим до постійного саморозвитку. Як відомо, у період фахової підготовки відбувається не тільки оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками, а й внутрішня зміна у сфері самосвідомості молоді. У зв'язку з цим, нинішні зусилля в галузі технічної освіти необхідно спрямувати передусім на допомогу кожному студенту, який обрав технічний фах, для досягнення соціальної та професійної ефективності шляхом розвитку у нього професійної ідентичності. Власне такий підхід має стати пріоритетним для кожного ВНЗ технічного профілю.

Проблемі професійної ідентичності присвячено чимало досліджень у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці. Досліджуючи такий багатоаспектний феномен, вчені значно розширили погляди на це явище, виокремивши його види, компоненти, функції, критерії, ознаки сформованості тощо.

Структуру професійної ідентичності досліджували Л. Б. Шнейдер, Ю. О. Кумиріна, Н. Л. Іванова, види та функції – Д. М. Завалишина, типи ідентичності – Ю. П. Поваренков, Т. В. Міщенко та ін. Особливості формування профіидентичності на етапі професійно-педагогічної підготовки розкривають Л. Б. Шнейдер, Т. Ю. Скибо, У. С. Родигіна, А. П. Панфілова, Л. Г. Матвєєва та інші науковці, відзначаючи, що професійне навчання є однією з умов оволодіння зазначеним новоутворенням.

Однак, незважаючи на різнобічний огляд проблеми, неузгодженими залишаються погляди на компоненти професійної ідентичності, зокрема майбутніх фахівців технічного профілю.

Мета статті – обґрунтувати та охарактеризувати когнітивний компонент професійної ідентичності студентів технічних спеціальностей.

Одна з умов ефективної трудової діяльності – це відповідність майбутнього фахівця обраній професії.

Важливим періодом становлення професійної ідентичності є юнацький вік, коли її розвиток сягає найвищого інтелектуально-теоретичного рівня. Подальші зміни – це лише трансформація профіидентичності, яка залежить від різних умов життєдіяльності особистості. Самосприймання в цьому віці полягає не стільки в кількісній оцінці індивідуальних рис, скільки у прагненні оцінювати себе з позицій нового соціального статусу – студент. Тому підготовка майбутнього фахівця має бути орієнтована на професійний саморозвиток та формування в нього професійної ідентичності в єдності її структурних компонентів.

Структура професійної ідентичності досить по-різному представлена у наукових дослідженнях. Так, А. М. Лукіянчук до основних її компонентів відносить комунікативний, емоційно-вольовий та емпатійний [3, с. 373–376]. Деякі автори (М. М. Абдулаєва, Ж. П. Вірна, О. П. Єрмолаєва, В. Л. Зливков, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна та ін.) вважають, що профіидентичність може бути побудована через три складові, тотожні складовим Я-концепції: когнітивну (професійні знання і професійні переконання), емоційну (емоційно-оцінне ставлення до професійних переконань, до самого себе), поведінкову (дії, вчинки, поведінка).

Аналіз усіх підходів дає змогу виділити три основних компоненти професійної ідентичності: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий.

Важливу роль у процесі формування цілісного образу майбутнього фахівця, на нашу думку, відіграє когнітивний компонент професійної ідентичності, який є базовим. Він сприяє самопізнанню та розумінню своєї професії, усвідомленню студентами себе як суб'єктів професійної діяльності, забезпечує формування плану професійного саморозвитку особистості, допомагає зіставити об'єктивні дані про себе з еталоном професіонала.

Особистість формує уявлення про себе як майбутнього фахівця через аналіз двох систем: внутрішньої (особистісна унікальність, відмінність від інших, здібності, задатки, індивідуальні цінності, моральні принципи, прагнення, цілі тощо) та зовнішньої (оцінка інших осіб, порівняння себе з професійним еталоном).

Критерії оцінки себе є доволі суб'єктивними, інколи відмінними від об'єктивної реальності. У юнацькому віці система цих критеріїв ще не вибудована остаточно, тому увага майбутнього фахівця автоматично скеровується на оцінки від інших людей і на порівняння себе зі стереотипним професійним ідеалом, тобто має місце закон наслідування, ототожнення.

Завдяки процесу ідентичності відбувається інтеріоризації зовнішнього досвіду у внутрішній. Тому оточення, позитивний професійний приклад, оцінка та зовнішні навчально-професійні умови відіграють важливу роль у формуванні уявлення особистості про себе як фахівця та у її самостановленні.

Когнітивний компонент професійної ідентичності реалізує інформаційну функцію, тобто формує певні знання. На основі аналізу основних дидактичних функцій виділяють такі види знань про: навколишній світ (факти, уявлення про предмети і явища навколишньої дійсності); способи пізнавальної та практичної діяльності (правила та вказівки щодо розвитку умінь та навичок); норми ставлення до різних явищ (цінності суспільства чи групи) [2, с. 121–133].

На підставі вищевикладеного, когнітивний компонент професійної ідентичності майбутнього фахівця технічного профілю має включати інтегровану систему знань і уявлень про себе як професіонала, про соціально-економічну ситуацію, особливості професійної діяльності та професійного співтовариства (табл. 1).

Таблиця 1.

Характеристика когнітивного компонента професійної ідентичності майбутнього фахівця технічного профілю

Назва компонента	Критерії	Показники
Когнітивний	Знання про себе (образ себе)	Тип темпераменту та характер. Потрібні для професії якості та ті, що заважають. Стан здоров'я. Моральні цінності, переконання. Схильності, задатки, інтереси. Адекватна самооцінка.
	Знання про соціально-економічну ситуацію (образ професії)	Стан розвитку обраної сфери. Перспективи. 3. Проблема безробіття в галузі. 4. Суміжні технічні професії. 5. Середній дохід в обраній галузі.
	Знання про обрану професію (образ професії)	Необхідні професійні знання. Важливі вміння. Умови і режим роботи. Техніка безпеки. Можливості кар'єрного зростання. Вимоги до особистості фахівця.
	Знання про професійну групу (образ професійного співтовариства)	1. Особливості професійної групи (норми лексики, правила, зразки поведінки, жарти тощо). 2. Професійне спілкування, професійна етика. 3. Цінності групи членства. 4. Відомі авторитетні особи, що досягли успіху в технічній сфері.

Сучасному суспільству необхідна вільна і творча особистість, яка вміє мислити критично, конструктивно, аналітично. Здатність самостійно приймати рішення, відповідально діяти визначається характером уявлень індивіда про себе. У зв'язку з цим, одним із вагомих критеріїв когнітивного компонента є знання про свою особистість. Обираючи професію, майбутній фахівець технічного профілю повинен враховувати зазначені у таблиці 1 показники, які складають цей компонент. Розглянемо їх детальніше.

Існують випадки, коли роботодавці надають перевагу не працівникам з високою кваліфікацією, а тим, хто краще підходить за своїми індивідуальними якостями, тому риси характеру та особливості темпераменту фахівця стають визначальними у подібній ситуації.

Одна з необхідних умов ефективної майбутньої трудової діяльності – відповідність працівника обраній професії та його задоволення процесом праці. Тому важливим для студента є усвідомлення тих власних рис, які можуть стати перепорою для навчання і культивування якостей, що сприяють професійному розвитку.

Цінною є інформація і про стан здоров'я, наприклад, для людей технічного фаху протипоказані захворювання опорно-рухового апарату, кісток чи м'язів рук, поганий зір, деформація пальців рук, радикуліт тощо.

Усвідомлення свого типу темпераменту, здібностей, задатків, самооцінки, рис, які підходять чи заважають професійному становленню дає змогу студентові технічного профілю чітко зрозуміти: хто він є насправді; оцінити себе; сформулювати ставлення до себе; узгодити власні «хочу», «можу» і «потрібно», а відтак організувати на цій основі індивідуальну поведінку та взаємодію з іншими людьми.

Процес самопізнання, особливо у навчальній діяльності, не може відбуватися без механізму рефлексії – форми теоретичної діяльності людини, спрямованої на осмислення своїх особливостей, дій та їхніх мотивів. Така діяльність дає змогу студентам усвідомити власну індивідуальність, унікальність і призначення. Саме ідентичність уявлень про себе допомагає особистості зрозуміти зміни у ній самій.

Більшу частину інтелектуального потенціалу майбутніх фахівців технічного профілю становлять науково-професійні знання, в межах яких узагальнюється життєвий досвід. Як зазначає В. Г. Панок, професійна ідентичність має різні джерела формування, одне з яких – професійна обізнаність, поінформованість [5, с. 6].

Уявлення людини про вибрану професію та її ставлення до неї складають образ професії [1, с. 117]. Зміст цього поняття ми розглядаємо у двох аспектах (табл. 1). На нашу думку, в контексті знань про професію важливою є інформація про соціально-економічну ситуацію в обраній галузі. При плануванні майбутнього, треба бути впевненим, що фахівці технічного напрямку затребувані і можуть влаштуватися на роботу за спеціальністю. Також необхідно оцінити рівень безробіття в галузі, суміжні спеціальності, перспективи розвитку кар'єри та умови зростання заробітної плати.

Найвагомішою з цього блоку є інформація про обрану професію, тобто знання про загальні та спеціальні здібності, уміння. Для студентів технічних спеціальностей важливими є технічне, логічне і гнучке мислення, почуття відповідальності, акуратність, розвиток уваги, уяви, уміння знаходити нестандартні рішення, стресостійкість, здатність діяти у складних обставинах.

Необхідні професійні знання для майбутніх фахівців технічного профілю – це відомості з механіки, конструкцій, ремонту, технічного обслуговування механізмів, технології виробництва. Базові спеціальні професійно-технічні вміння – це вміння планувати, конструювати, проектувати, читати і будувати схеми, проводити розрахунки, діагностувати і усувати технічні несправності, обирати необхідні матеріали чи обладнання, а також працювати з людьми. Вагомими також є знання щодо кваліфікаційних вимог професії (освіта, стаж), її особливостей, цілей, нормативно-законодавчої бази, оплати праці, умов роботи, перспектив, престижності та привабливості у суспільстві.

Добре засвоєні професійні знання і вміння дадуть можливість фахівцю технічного профілю у майбутньому ефективніше використовувати засоби виробництва, не допускати наднормативних простоїв, передбачати та попереджувати аварії і можливі при цьому травми, підвищувати продуктивність, економічну ефективність праці та якість продукції.

Сформований чіткий і багатоаспектний образ професійної діяльності сприятиме кращому усвідомленню власної відповідності професії, дасть змогу передбачити можливості професійної самореалізації, спрогнозувати своє майбутнє та рівень доходу, поставити певні професійні цілі тощо.

Усвідомлення значущості майбутньої трудової діяльності для особистості, її висока оцінка, відчуття своєї компетентності, самостійності, визначеності та ефективності свідчать про розвинуту професійну ідентичність майбутнього фахівця технічного профілю.

Взаємозв'язок знань про професію з професійною ідентичністю відзначали В. П. Ососков, О. Б. Перелигіна, В. В. Фадєєв. Вчені стверджують, що під впливом створених уявлень з'являється мотивація професійної групової ідентичності [4, с. 153].

На наше переконання когнітивний компонент професійної ідентичності включає також знання про образ професійної спільноти. Адже формування професійної ідентичності починається тоді, коли студент самостійно приймає рішення, яким фахівцем стати, які переконання професійної групи розділяти, які цінності засвоїти.

Вагомим у процесі освоєння технічного фаху є наближення студента до середовища фахівців зі стажем, до тих проблем і труднощів, які йому, можливо, доведеться долати після закінчення навчання. Зокрема, недругорядними є знання про мову професійного спілкування.

Як відомо, мові людей певного фаху властиві професіоналізми, які не завжди відповідають літературним термінам. Наведемо приклад професіоналізмів фахівців технічної галузі комп'ютерних спеціальностей: *мама* (материнська плата), *клава* (клавіатура), *скинути інформацію* (переписати), *глюк* (збій програми), *вінт* (вінчестер). Кожна трудова спільнота демонструє також професійний гумор, який часто незрозумілий людям, що не володіють достатніми знаннями у відповідній галузі. Прийняття і засвоєння студентом таких знань сприяє швидшому ототожненню його з професією та професійною спільнотою.

Вагомим показником є знання про людей технічної галузі, які в ній досягли успіху. Ми впевнені, що переважній більшості осіб юнацького віку кумири і приклади для наслідування потрібні, навіть якщо вони самі ніколи в цьому і не зізнаються. Адже часто молоді люди шукають в своїх кумирах те, чого бракує їх власній особистості. Це можуть бути особистісні якості, професійні вміння, загально визнаний успіх або щось інше. Тому такі відомості стануть рушійною силою, яка вестиме майбутніх фахівців технічного профілю до самовдосконалення, постановки нових цілей і пріоритетів тощо.

Роль соціального оточення у професійному розвитку та формуванні ідентичності відзначається у теорії соціальної ідентичності А. Теджфела і Дж. Тернера [7]. Взаємодія з членами професійної спільноти допомагає людині засвоювати точні професійні стандарти, оцінювати свій рівень володіння професією.

Цікавим стосовно цього є дослідження Дж. Марсія. Вчений виділяє людей з «присвоєною» ідентичністю та «сконструйованою». Перші, зазначає він, засвоїли складений батьками чи авторитетними особами життєво-професійний план і в майбутньому прагнуть відповідати йому. Самоповага таких осіб залежить від міри виконання завдань, поставлених перед ними. Особи зі «сконструйованою» ідентичністю відчують власну участь у цьому самостійно керованому процесі. Вони не лише усвідомлюють себе як фахівця, а знають, як стали такими і що робили для цього. Майбутнє для них – це творчість у формуванні ідентичності, а не вік відповідності заздалегідь визначеним планам [6, с. 103–104].

Щоб сформувалася професійна ідентичність фахівця технічного профілю, йому необхідно визначити стратегію професійного саморозвитку та хоча б мінімально бути залученим у трудову діяльність.

Отже, професійна ідентичність – це багатогранний феномен, який забезпечує усвідомлення себе представником певної професії, є основою професійного розвитку фахівця. Когнітивний компонент професійної ідентичності майбутнього фахівця технічного профілю є базовим у структурі ідентичності. Він визначається за такими показниками: знання про себе (образ себе), соціально-економічну ситуацію і професію (образ професії у двох аспектах) та професійну групу (образ професійної спільноти). Розвинений когнітивний компонент свідчить про прийняття обраної професійної діяльності як засобу самореалізації і дає змогу майбутньому фахівцеві технічного профілю збудувати стратегію свого професійного зростання.

Наші подальші наукові пошуки можуть бути пов'язані з дослідженням педагогічних умов формування структурних компонентів професійної ідентичності майбутніх фахівців технічного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко. – Минск: Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.
2. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті: підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів / Я. П. Кодлюк. – К.: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. – 368 с.
3. Лукіяничук А. М. Модель розвитку професійної ідентичності майбутніх педагогів / А. М. Лукіяничук // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2010. – Вип. 7. – С. 370–380.
4. Ососков В. П. Имидж профессии психолога как мотив профессионального выбора / В. П. Ососков, Е. Б. Перельгина, В. В. Фадеев // Мир психологии. – 2003. – № 4. – С. 151–159.
5. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / В. Г. Панок // Практична психологія і соціальна робота. – 1998. – № 4. – С. 5–7.
6. Ставропольский Ю. В. Эпигенетическая теория Э. Эриксона / Ю. В. Ставропольский // Психология в вузе. – 2008. – № 1. – С. 101–114.
7. Tajfel H. The social identity theory of intergroup behavior / H. Tajfel, J. C. Turner // Psychology of intergroup relations / [ed. by S. Worchel, W. G. Austin]. – Chicago : Nelson-Hall, 1986. – P. 7–24.

УДК:378:81'25=111+316.7

С. В. КРАВЕЦЬ

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Проаналізовано проблему соціокультурної компетентності перекладачів. Вивчено основні стадії формування цієї компетентності, встановлено необхідність її формування починаючи із доперекладознавчої стадії і протягом усього процесу вивчення іноземної мови. Вказано основні компоненти соціокультурних знань. Представлено основні способи перевірки сформованості соціокультурної компетентності, а також запропоновано методичні прийоми її формування і способи покращення.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, переклад, перекладачі, культура, методи формування, стадії формування.

С. В. КРАВЕЦЬ

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Проанализирована проблема социокультурной компетентности переводчиков. Изучены основные стадии формирования этой компетентности, установлена необходимость ее формирования начиная с допереводческой стадии и на протяжении всего процесса изучения иностранного языка. Указаны основные компоненты социокультурных знаний. Представлены главные способы проверки сформированности социокультурной компетентности, а также предложены методические приемы ее формирования и способы ее совершенствования.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, перевод, переводчики, культура, методы формирования, стадии формирования.

S. V. KRAVETS

THE FORMATION OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF THE FUTURE INTERPRETERS

The problem of sociocultural competence of the interpreters is investigated, the main stages of sociocultural competence formation of a future interpreter are analyzed, the necessity of sociocultural competence formation from the stage of pre translation training and during the whole process of studying of a foreign language is shown, the list of the main components of sociocultural knowledge is given, some ways of